

KUKA VASTUSTAA KOULUTUSTA?

KOULUVASTAISUUDEN ALUEELLISET EROT HELSINGISSÄ

SAKARI KARVONEN – OSSI RAHKONEN

Suomalainen yhteiskunta on perinteisesti arvostanut koulutusta. Koulutus onkin laajentunut nopeasti niin, että uudet sukupolvet ovat aina olleet paremmin koulutettuja kuin edellispolvet. Kun suurin osa ikäluokasta menee lukioon ja saa ylioppilastodistuksen, on lukio kokenut inflaation (ks. Laaksonen 2001, 89). Silti koulutustason nousulle ei ole loppua näkyvissä. Varsinainen koulutuksen mukainen eriytyminen tapahtuukin nykyään vasta lukion jälkeen, ja myös sosiaalisen taustan mukaiset erot alkavat näkyä voimakkaammin ylemmillä koulutusasteilla (Kivinen & al. 2001). Inflaatio tai ei, nuoret ovat edelleen erittäin koulutusmyönteisiä (Laaksonen 2001, 89): 97 prosenttia 15–24-vuotiaista nuorista uskoi keväällä 2000 koulutuksen parantavan työsaantimahdollisuuksia (Komonen 2001), ja peruskoulun jälkeen yli 90 prosenttia ikäluokasta jatkaa opintoja (Järvinen 2001). Vaikka pitkään koulutus ei enää takaa turvallista työuraa, lyhyt koulutus luo turvattomuutta työmarkkinoilla.

Hyvinvointivaltion tavoitteena on ollut turvata kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet. Tavoite on kuitenkin toteutunut huonosti, sillä koulutus ja koulumenestys ovat tutkimusten mukaan sosiaalisesti määräytyneitä (esim. Kivinen & al. 2001; Vanttaja 2001). Ylempien sosiaaliluokkien lapset jatkavat peruskoulun jälkeisiä opintoja lukiossa todennäköisemmin kuin alemmista luokista tulevat lapset (Järvinen 2001). 1990-luvulla koulutukseen liittyvät valinnanmahdollisuudet lisääntyivät ja ulottuivat yhä laajemmin koulutuksen eri alueille. Tätä nykyä jo oppivelvollisuuskoulussa ”erikoisluokat” erottautuvat ”tavallisista”. Valintojen kasvun käänköpuolena ovat kilpailun koveneminen ja koulutusuran yksilöllistyminen elämänsä aikana.

1990-luvulla myös koulutuksellinen eriarvoisuus on kasvanut nopeasti. Kun viime vuosikymmenen alussa työllisyys oli nuorilla jokseenkin

riippumaton koulutustaustasta, vuosikymmenen loppua kohti tapahtui voimakas työmarkkinoiden uusjako koulutuksen mukaan. Vuonna 1990 työttömien työttömyysaste oli koulutuksesta riippumatta alle viisi prosenttia, mutta vuonna 1997 keskiasteen koulutuksen suorittaneista työttömiä oli 13 prosenttia ja perusasteen suorittaneista peräti 18 prosenttia (Järvinen 2001).

Koulutuksen pidentymiseen on yhdistetty koulutuksen moraalien syntyminen (Komonen 2001). Yhtäältä pitkistä koulutuksesta on tullut yksilön moraalinen velvollisuus ja toisaalta sen nähdään olevan kansalaisuuden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen edellytys. Samalla kannetaan huolta koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista, joiden arvellaan syrjäytyvän työelämästä ja yhteiskunnan normeista. Kenties tämän huolenpidon osoituksena alle 20-vuotiailta ammatillista koulutusta vailla olevilta poistettiin vuonna 1996 oikeus työmarkkinatukeen ja vuonna 1997 rajaus ulotettiin alle 25-vuotiaisiin (Vehviläinen 1998).

Kaikki eivät kuitenkaan suostu koulutuskilpailuun, vaan jokaisesta ikäluokasta osa päättää koulunkäyntinsä oppivelvollisuuteen. Keitä ovat nämä kouluvastaiset? Tätä koulutusjärjestelmän pussinperää on luonnehdittu milloin koulutukselliseksi ”alaluokaksi”, milloin vieraantuneiksi ”kouluallergikoiksi” (ks. Komonen 2001). Olennaista on, että suuri osa keskeyttämistutkimuksista yksilöllistää kohteensa ottamatta huomioon niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä, joita ilmiön taustalla on. Esimerkiksi koulutuksen ja työllisyyden yhteydessä ei ole niinkään kyse nuorten nuoruudesta vaan heidän kouluttamattomuudestaan (Montén 1994, 15).

Koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria koskevat haastattelututkimukset (Vehviläinen 1998; Komonen 2001) osoittavat, että koulun keskeyttämisen syyt, heidän koulutusasenteensa ja elämäntilanteensa voivat vaihdella suuresti. Myös elintavoissa lienee eroja, mutta keskimäärin kou-

lunkäyntinsä peruskouluun lopettaneet nuoret käyttävät muita nuoria runsaammin ja useammin alkoholia, tupakoivat enemmän ja myös heidän terveydentilansa on koulunkäyntiä jatkavia nuoria kehnempi (ks. esim. Koivusilta 2000; Isohanni 2000). Paul Willisin 1970-luvulla tutkitut brittinuoret kuten myös Leena Louhivuoren 1980-luvulla tutkiman Koskelan jengin nuoret saattoivat siirtyä (perus)kouluun penkiltä suoraan palkkatyöhön (Willis 1984; Louhivuori 1988), mutta 1990-luvun lopulla koulunsa peruskouluun lopettanut nuori päätyi todennäköisimmin työttömäksi.

Päinvastoin kuin esimerkiksi Isossa-Britanniasa ei Suomessa ole ollut nähtävissä tiukkaa luokkasidonnaista nuorisokulttuuria, joka sitoutuu kokonaisuun kouluihin tai alueisiin (Willis 1984; Lähteenmaa 2000), kuten ei myöskään koulun tai ainakaan koulutuksen vastaista kulttuuria. Vaikka koulujen välisiä oppimiseetoksen eroja on kuvattu, koulun sisäinen kulttuurinen vaihtelu on suurta (Tolonen 2001a, 160). Tosin, kun kouluttamattomuus on nähty yksilöpsykologisenä kysymyksenä, esimerkiksi alueellisia kulttuurisia eroja ei ole tutkittu. Poikkeus on helsinkiläisiä lukiolaisia koskeva tutkimus, jossa havaittiin, että 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa nuorten lukioon meno vaihteli alueittain selvästi. Kulosaaren, Munkkiniemen ja Länsi-Pakilan nuorista meni suurempi osuus lukioon kuin esimerkiksi Jakomäen, Mellunkylän tai Vallilan vastaavan ikäisistä nuorista. Tekijät väittivät, että alueen sosioekonomisella statuksella oli yhtä voimakas vaikutus nuoren lukioon menoon kuin nuoren vanhempien koulutuksella (Karisto & Montén 1996). Kodin ja asuinalueen vaikutuksen lisäksi tekijät havaitsivat naapurivaikutuksen: jos naapureina ja luokkakavereina on korkeasti koulutettujen koulutusmyönteisiä lapsia, lukioon menon todennäköisyys kasvaa, kun päinvastaisessa tapauksessa lähiyhteisö voi vähentää tätä todennäköisyyttä (Karisto & Montén 1996, 91).

Tuoreen tutkimuksen mukaan 80 prosenttia helsinkiläisistä yläasteen 8. ja 9. luokan oppilaisista suunnitteli menevänsä lukioon. Koulutusmyönteisyys ennustaa yhdessä vanhempien koulutustaustan kanssa todellisia koulutusvalintoja (Montén 2001). Vaikka jälkimodernissa yhteiskunnassa ennustettavuuden sanotaankin heikentyneen (esim. Furlong & Cartmel 1997) ja vaikei nuoren oma arvelu tulevaisuudestaan toteutuisikaan, se hyvinkin kertoo nuoren nykyisistä

mietteistä ja odotuksista, joiden voi olettaa vaikuttavan odotushorisonttina myös todellisiin pyrintöihin.

Seppo Montén (2001) vertailee koulutushalukkuutta tutkintojakaumaennusteeseen. Sen mukaan peruskoululaisista osa pettyy välttämättä suunnitelmissaan, sillä lukiopaikkoja on Helsingissä vain 60 prosentille. Jakauman toisessa päässä ovat koulun lopettavat. Tätä suunnittele vain alle prosentti, mutta tilaston mukaan ilman jatkotutkintoa jää selvästi useampi eli joka viides nuori.

Helsingissä oppisuunnan valinnanmahdollisuuksia jo peruskoulussa on runsaasti ja siten kilpailukin kovinta. Vaikka kaupungin sisäiset erot ovat pienempiä kuin monissa muissa suurissa kaupungeissa ja hyvinvoinnin paikantumista kaupunkirakenteeseen on kuvattu mosaiikkimaiseksi (Vaattovaara 1998; Kortteinen & Vaattovaara 2000), laattamaisiakin eroja on. Kulosaareissa asuvan miehen odotettavissa oleva elinikä (77 vuotta) on yhdeksän vuotta pidempi kuin Helsingin Keskisessä suurpiirissä asuvan (68 vuotta) (Valtonen & Kauppinen 2001). Myös kaupungin peruspiirien väliset koulutus-, työllisyys- ja tuloerot olivat 1990-luvun lopulla edelleen suuret (Helsingiläisten tulot 1999; Lankinen 2001).

Lukiotutkimuksen tekijät kaihosivat omaa aineistoaan parempaa asetelmaa: ”ihanneaineisto tekisi selkoa erikseen tyttöjen ja poikien koulun käynnistä, se sisältäisi tietoa heidän vanhemmistaan, asennoitumistavoistaan ja ajatuksistaan sekä samalla asuinalueita ja kouluja koskevia tietoja” (Karisto & Montén 1996, 43). Koska meillä nyt on käytettävissämme tämäntapainen aineisto, tarkastelemme tässä artikkelissa asuinalueen yhteyttä yhdeksäluokkalaisten helsinkiläisnuorten koulutukseen asennoitumiseen. Kouluvastaisuus viittaa tässä sekä huonoon kouluviihtyvyyteen että pessimistisiin tulevaisuus suunnitelmiin ja tulevaisuutta koskeviin odotuksiin. Juuri 15 vuoden iässä nuoret tekevät tai ainakin kokevat tulevaisuuttaan koskevan merkittävän ratkaisun jatkaa joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen tai siirtyä suoraan työelämään ja kovin usein työttömäksi.

Tässä artikkelissa tarkoituksena on siis tutkia, mitkä seikat vaikuttavat 15–16-vuotiaiden peruskoulun 9-luokkalaisten tulevaisuudennäkömiin, mikä vaikutus on niin sanotuilla yksilötekijöillä, kuten sukupuolella, vanhempien koulutuksella tai nuoren vapaa-ajanviettotavoilla, ja mikä vaikutus on vastaavasti yhteisötekijöillä eli

asuinalueella. Asuinalueen (tai mainitun naapurivaikutuksen) oletamme heijastavan pedagogista eetosta (ks. Karisto & Montén 1996, 40). Myönteinen eetos tukee nuorten koulutushalukkuutta tai koulusuuntautuneisuutta, kielteinen eetos eräänlaisena kouluvastaisena kulttuurina taas heikentää sitä. Olemme aiemmin tutkineet nuorten elämäntyylin ja sosiaalisen taustan yhteyttä terveyskäyttäytymiseen, siis tupakointiin sekä alkoholin ja huumeiden käyttöön. Tutkimuksessamme vapaa-ajanviettotavoilla määritelty elämäntyyli oli selvemmin yhteydessä terveyskäyttäytymiseen kuin vanhempien sosiaalinen asema. Vastaava tulos havaittiin toisessa kulttuurissa, Glasgow'n nuorilla (Karvonen & al. 2001a; ks. myös Young & al. 2001). Tarkastelemme tässä artikkelissa myös, onko kouluvastaisuus yhteydessä katusuuntautuneisuuteen (vapaa-aika kuluu etupäässä kavereiden kanssa kadulla oleillen), eli voimistaako katusuuntautuneisuus kouluvastaisuutta.

AINEISTO JA MITTARIT

Tutkimuksen alkuperäisaineisto tulee Helsingissä 15-vuotiailta kerätystä koulukyselystä. Otos kattoi kaksi kolmasosaa Helsingin yläasteiden (35 koulua) yhdeksänsistä luokista. Koulut valikoitiin yläasteluettelosta siten, että aakkosjärjestyksessä joka neljäs koulu jätettiin pois. Lisäksi otoksesta rajattiin pienet erityiskoulut ja ruotsinkieliset koulut, koska käytössä oli vain suomenkielinen lomake. Kolme otokseen valituista kouluista kieltäytyi, mutta muissa kouluissa kysely tehtiin Kouluterveyskyselyn yhteydessä huhtikuun kahdella viimeisellä viikolla vuonna 1998 (vastanneiden lukumäärä 2 373 ja osuus 75 %) (kyselystä ks. tarkemmin Karvonen & Rahkonen 2000; Karvonen & al. 2001a).

Kouluvastaisuus-mittari muodostettiin kuuden kysymyksen summamuuttujana. Suoraan kouluvastaisuutta mittaavia kysymyksiä oli kolme: ”Mitä mieltä olet seuraavista kouluja koskevista lauseista? 1. Pidän koulunkäynnistä, 2. Minusta koulu on ajanhukkaa ja 3. Jään koulusta pois aina, kun vain on mahdollisuus lintsata.” Vastausvaihtoehtoja oli neljä: täysin samaa ja samaa mieltä sekä eri ja täysin eri mieltä. Kolme kysymyksestä käsitelti nuorten tulevaisuutta koskevia odotuksia. Nuoria pyydettiin arvioimaan, kuinka todennäköisinä he pitivät osioissa mainittuja tilan-

teita heidän ollessaan 21-vuotiaita (vastaamisohje: ”Mitä ajattelet tulevaisuudesta? Mitä arvelet tekeväsi, kun olet 21-vuotias?”). Summamuuttujaan tulivat seuraavat osiot: ”Opiskelen yliopistossa tai korkeakoulussa” (käännetty), ”Minulla on ollut ongelmia poliisin kanssa” ja ”Olen työtön”. Vastauksissa oli neljä vaihtoehtoa hyvin epätodennäköisestä hyvin todennäköiseen.

Pääkomponenttianalyysissä kaikki osiot latautuivat samalle faktorille ja niiden kommunaliteettien vaihteluväli oli 0,35–0,49. Poikkeus oli tulevaa työttömyyttä koskeva kysymys, jonka kommunaliteetti oli matala (0,15). Kysymys päätettiin kuitenkin ottaa mukaan summamuuttujaan sisällöllisistä syistä ja sen takia, että se kuitenkin latautui pääkomponentille. Lisäksi reliabiliteettianalyysi osoitti, ettei osion poisjättäminen paranna muuttujaa olennaisesti. Summamuuttujan reliabiliteetti oli kohtalainen (Cronbachin alfa = 0,64). Kun analyysiin hyväksyttiin vain ne, jotka olivat vastanneet jokaiseen osioon, kouluvastaisuustieto saatiin 1 834 vastaajalta.

KOULUVASTAISUUDEN ALUE-EROT

Alue-eroja tarkasteltiin peruspiirin tasolla, jonka luokitus perustui vastaajan koulun sijaintiin. Kouluvastaisuus oli suurinta Myllypuron ja Alppiharjun peruspiireissä ja vähäisintä Lauttasaaren ja Munkkiniemen peruspiireissä (taulukko 1). Kun peruspiirit luokiteltiin suurpiireittäin, kouluvastaisuus noudatti karkeasti itä-länsi-jakoa siten, että eteläisten ja läntisten peruspiirien keskiarvot olivat matalampia kuin muissa suurpiireissä sijaitsevien peruspiirien. Suurpiirien sisäinen vaihtelu oli kuitenkin suurta, samoin kuin peruspiirien sisäinen vaihtelu, mikä ilmenee suuresta hajonnasta. Varianssianalyysin mukaan peruspiirien välinen vaihtelu oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevää (F-testin merkitsevyys, $p < 0,001$), joten oli perusteltua olettaa kouluvastaisuuden vaihtelevan alueittain.

Kouluvastaisuutta selittävinä muuttujina olivat sukupuoli, perhemuoto, isän ja äidin koulutus sekä katusuuntautunut vapaa-ajan vietto. (Mitattu kysymyksellä: ”Seuraavassa on luettelo asioista, joita nuoret joskus harrastavat vapaa-aikanaan, kouluajan ulkopuolella. Mitä sinä harrastat? Kun en ole koulussa, oleilen kadulla [steissillä].”) Kouluvastaisuuden yleisyys näiden muuttujien ryhmissä on kuvattu taulukossa 2.

Taulukko 1. Asuinalueen yhteys kouluvastaisuuteen 9. luokkalaisilla helsinkiläisnuorilla vuonna 1998

Suurpiiri Peruspiiri	Keskiarvo	Keskihajonta	95 %:n luottamusväli	n
Eteläinen				
Ullanlinna	6,4	2,3	5,9–6,9	82
Kampinmalmi	6,7	2,8	6,2–7,2	114
Taka-Töölö	6,9	2,3	6,0–7,7	29
Lauttasaari	5,9	2,5	5,4–6,5	80
Läntinen				
Reijola	6,4	2,3	5,9–6,9	86
Munkkiniemi	6,2	2,4	5,5–6,8	50
Haaga	6,7	3,0	6,2–7,2	151
Etelä-Kaarela	6,9	2,3	6,4–7,5	61
Keskinen				
Alppiharju	8,7	2,6	7,4–10,1	17
Vanhakaupunki	7,2	2,9	6,6–7,7	102
Pohjoinen				
Maunula	7,6	3,5	6,6–8,5	56
Länsi-Pakila	6,4	2,7	5,9–6,9	122
Oulunkylä	6,8	2,6	6,3–7,3	110
Koillinen				
Latokartano	7,1	3,4	6,0–8,3	39
Pukinmäki	7,1	3,0	6,4–7,8	72
Malmi	6,7	2,4	6,3–7,1	144
Jakomäki	7,7	3,2	6,5–8,8	33
Kaakkoinen				
Kulosaari	6,9	2,5	6,1–7,7	39
Herttoniemi	7,1	2,6	6,5–7,8	67
Laajasalo	7,4	3,4	6,2–8,7	31
Itäinen				
Vartiokylä	7,6	3,0	7,1–8,1	138
Myllypuro	9,0	2,5	8,3–9,7	47
Mellunkylä	6,9	3,1	6,3–7,5	95
Vuosaari	7,1	2,4	6,5–7,6	79
Yhteensä	6,9	2,8	6,8–7,0	1 844

Kouluvastaisuus vaihteli tilastollisesti merkitsevästi sukupuolen mukaan (varianssianalyysin $p = 0,03$) siten, että pojat olivat tyttöjä kouluvastaisempia (taulukko 2). Kouluvastaisuus oli lisäksi tyypillisempää muusta kuin ydinperheestä tuleville ja yleisty vanhempien koulutuksen vähentyessä ja kadulla vietetyn vapaa-ajan myötä. Tältä osin tulokset siis vastasivat ennakko-odotuksia: koulututkimuksissa on esimerkiksi pohdittu paljon poikien huonon kouluviihtyvyyden syitä. Osa tutkijoista tulkitsee havainnon heijastavan koulun ja koulutuksen ”feminiinisyyttä” (Väyrynen 2002), kun toiset katsovat koulun soveltuvan pikemminkin poikien kuin tyttöjen toimintatyypleihin ja sukupuolen esittämisen tapaan (Tolonen 2001b). Vanhempien koulutuksen käänteinen yhteys kouluvastaisuuteen kuvastanee osaltaan koulutuksen sosiaalista määrättyisyyttä-

tä. Tutkimuksemme olennainen havainto on, että huonon koulutuksen ”periytyvyys” näyttää kulkevan kouluvastaisuuden kautta. Tulosta on kuitenkin tarkasteltava yksityiskohtaisemmin, sillä yhteys kouluvastaisuuteen saattaa syntyä muiden taustatekijöiden välityksellä. Perherakenteen ja kouluvastaisuuden yhteys voi sekkin olla sosiaalisen rakenteen tuottamaa.

ALUE-EROJEN SELITTÄMINEN

Koska nuorten sosiaalinen tausta ja vapaa-ajan vietto vaihtelevat alueittain, peruspiirien väliset erot kouluvastaisuudessa voivat johtua taustatekijöiden alue-eroista. Toisaalta samalla alueella koulua käyviä nuoria voi yhdistää pedagoginen eetos tai sen puute. Sitä, onko näyttöä alueelli-

Taulukko 2. Kouluvastaisuus 9. luokkalaisten helsinkiläisnuorten ominaisuuksien mukaan vuonna 1998

Taustamuuttuja	Keskiarvo	Keskihajonta	95 %:n luottamusväli	n
Sukupuoli				
pojat	7,1	2,9	6,9–7,3	920
tytöt	6,7	2,7	6,5–6,9	914
Perhemuoto				
ydinperhe	6,7	2,7	6,6–6,9	1 324
muu perhemuoto	7,4	3,0	7,1–7,7	492
Isän koulutus				
peruskoulu	7,7	2,8	7,3–8,0	304
perus- ja ammatillinen koulutus	7,1	2,9	6,8–7,4	379
lukio tai lukio ja ammatillinen koulutus	6,7	2,7	6,5–7,0	430
yliopisto tai korkeakoulu	6,2	2,6	6,0–6,4	587
Äidin koulutus				
peruskoulu	7,5	3,0	7,2–7,9	292
perus- ja ammatillinen koulutus	7,1	2,8	6,8–7,3	503
lukio tai lukio ja ammatillinen koulutus	6,9	2,8	6,6–7,3	265
yliopisto tai korkeakoulu	6,2	2,4	6,0–6,4	587
Vapaa-ajan vietto kadulla				
joka päivä	9,2	3,9	8,2–10,2	61
useimpina päivinä	7,8	2,7	7,2–8,3	108
joka viikko	7,5	2,8	7,1–7,9	162
harvemmin	6,9	2,6	6,8–7,2	779
ei koskaan	6,2	2,7	6,0–6,4	689

sesta eetoksesta vai selittykö peruspiirien välinen kouluvastaisuuden vaihtelu nuorten omien ominaisuuksien eroista, analysoitiin kaksitasoisen lineaarisen regressiomallin avulla. Tämän tilastomenetelmän erityislaatu on siinä, että sen avulla voidaan ottaa huomioon nuorten alueellinen jakauma (ks. Karvonen & al. 2001b). Jakamalla koko kouluvastaisuuden vaihtelu peruspiirien väliseen ja yksilöiden väliseen vaihteluun tutkimme sitä, ovatko samalta alueelta tulevat nuoret yhdenmukaisia kouluvastaisuudessaan. Analyysi tehtiin niin, että malliin lisättiin yksitellen nuorten ominaisuuksia kuvaavia tekijöitä ja verrattiin samalla sitä, kuinka suuri osuus kouluvastaisuuden koko havaitusta vaihtelusta on peruspiirien välillä (taulukko 3).

Perusmallissa, jossa mitään yksilöominaisuuksia ei ollut vakioitu, peruspiirien tasolla oli reilu kolme prosenttia koko kouluvastaisuudessa havaitusta vaihtelusta. Vaikka osuus oli verrattain pieni, se oli tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,05$). Sukupuolen ja perhemuodon lisääminen malliin ei olennaisesti vaikuttanut peruspiirien väliseen vaihteluun, mutta isän koulutuksen vakioiminen vähensi peruspiirien välistä vaihtelua kolmasosalta, ja äidin koulutuksen vakioimisen jälkeen alueiden välinen ero ei enää ollut merkitsevä. Toisin sanoen osa alueiden välisestä vaihtelusta kuvasti

Helsingin sisäisiä koulutusrakenteellisia alue-eroja. Katusuuntautuneisuuden vakioimisen jälkeen peruspiirien välinen vaihtelu kuitenkin kasvoi. Kun vapaa-ajan vietto oli otettu huomioon, peruspiirien välillä oli noin kaksi ja puoli prosenttia koko havaitusta kouluvastaisuuden vaihtelusta. Osuus on pieni osa kaikesta vaihtelusta, mutta se oli tilastollisesti merkitsevä.

Kaikki taustatekijät selittivät itsenäisesti kouluvastaisuutta samansuuntaisesti kuin pareittaisissa analyyseissä (taulukko 3, malli 6): pojat, uusioperheistä ja vain peruskouluetuista perheistä tulevat sekä paljon vapaa-aikanaan kadulla oleskelevat olivat kouluvastaisimpia. Yhteyksien säännönmukaisuus sen sijaan on yllättävää. Äidin koulutuksen yhteys oli lähes yhtä suuri kuin isän koulutuksen ja molempien vanhempien koulutuksella oli itsenäinen, käytännössä lineaarinen yhteys kouluvastaisuuteen. Tätäkin voimakkaampi, niin ikään suoraviivainen yhteys oli kadulla vietetyllä vapaa-ajalla. Mitä useammin kadulla, sitä kouluvastaisempi.

Voi olettaa, että kouluvastaisuus ja -myönteisyys ovat vahvassa yhteydessä koulumenestykseen. Lisäsimme tuoreimman koulutodistuksen keskiarvon malliimme (malli 7) nähdäksemme, selittykö kouluvastaisuuden vaihtelu koulumenestyksen eroista ja välittykö muiden taustatekijöi-

den yhteys kouluvastaisuuteen koulumenestyksen kautta. Keskiarvon vakioiminen ei poistanut vaan päinvastoin kasvatti peruspiirien välistä vaihtelua hieman. Katuvapaa-ajan yhteys kouluvastaisuuteen heikkeni hieman, mutta keskiarvon vakioinnin jälkeenkin yhteys oli tilastollisesti merkitsevä ja samansuuruinen kuin keskiarvon oma vaikutus. Myös isän koulutuksen yhteys kouluvastaisuuteen pysyi merkitseväenä niiden isien osalta, jotka olivat suorittaneet vain peruskoulutuksen.

POHDINTAA

Virikkeenä tutkimuksellemme oli kysymys siitä, ketkä vastustavat koulua kulttuurissa, jossa koulutautumisesta on muodostunut moraalinen velvollisuus ja jossa koulutus on ollut arvostettua läpi yhteiskuntaluokkien. Lähdimme selvittämään niitä yhteiskuntarakenteellisia ja kulttuurisia taustatekijöitä, jotka ovat yhteydessä kouluvastaisuuteen. Aiempi kirjallisuus (Karisto & Montén 1996) ohjasi analysoimaan (anti)pedagogisen eetoksen, koulun vastaisen ”naapurivaiikutuksen” mahdollisuutta.

Viitteitä pedagogisen eetoksen eroista löytyikin. Helsingin kaupungissa on tutkimuksemme mukaan selviä peruspiirien välisiä eroja 9-luokkalaisten nuorten kouluvastaisuudessa (ks. myös Tolonen 2001a). Kouluvastaisuus, jolla viittasimme paitsi huonoon kouluviihtyvyyteen ja koulun vastaisiin asenteisiin myös yleisempiin pessimistisiin tulevaisuuden odotuksiin, on voimakkainta keskisessä ja itäisessä suurpiirissä ja lievintä eteläisessä suurpiirissä. Suurpiirien sisällä vaihtelu oli melko suurta ja kouluvastaisuus vaihteli myös sosiaalisen taustan mukaan. Mitä vähäisempi oli vanhempien koulutus, sitä suu-

Taulukko 3. Kouluvastaisuuden peruspiirivaihtelun muuttuminen lisätässä kaksitasoisessa lineaarisessä regressiomalliin selittäviä tekijöitä (merkitsevät lihavoitu)

	1	2	3	4	5	6	7
	Malli ilman selittäviä muuttujia	(1)+ sukupuoli	(2)+ perherakenne	(3)+ isän koulutus	(4)+ äidin koulutus	(5)+ katusuuntautuneisuus	(6)+ keskiarvo
vakio	6,98 (0,13)	7,58 (0,23)	6,67 (0,29)	6,30 (0,30)	6,05 (0,30)	5,52 (0,31)	16,92 (0,73)
tyttö		-0,39 (0,13)	-0,38 (0,13)	-0,37 (0,13)	-0,31 (0,13)	-0,28 (0,13)	0,23 (0,13)
uusiperhe			0,69 (0,15)	0,46 (0,15)	0,46 (0,16)	0,44 (0,15)	0,03 (0,15)
isä ylioppilas				0,52 (0,17)	0,37 (0,18)	0,43 (0,18)	0,22 (0,17)
isällä ammatillista koulutusta				0,84 (0,18)	0,54 (0,21)	0,50 (0,20)	0,21 (0,19)
isällä peruskoulutus				1,35 (0,20)	0,96 (0,23)	0,91 (0,22)	0,50 (0,21)
äiti ylioppilas					0,43 (0,21)	0,35 (0,21)	0,03 (0,19)
äidillä ammatillista koulutusta					0,44 (0,19)	0,37 (0,18)	-0,08 (0,18)
äidillä peruskoulutus					0,74 (0,23)	0,74 (0,22)	0,36 (0,21)
harvoin kadulla						0,66 (0,14)	0,35 (0,14)
viikoittain kadulla						1,01 (0,24)	0,71 (0,23)
useita kertoja viikossa kadulla						1,26 (0,29)	0,77 (0,28)
joka päivä kadulla						2,31 (0,37)	1,18 (0,38)
-> hyvä keskiarvo							-1,33 (0,08)
peruspiirien välisen varianssin osuus kokonaisvariانسista	3,3 %	3,3 %	3,1 %	2,1 %	1,9 %	2,4 %	2,7 %
-uskottavuusosamäärän muutos (vapausaste)*	-	55,5 (1)	128,3 (1)	708,5 (3)	421,3 (3)	270,2 (4)	1012,4 (1)

*- 2loglikelihood-muutos (df)

rempaa oli kouluvastaisuus. Kun koulutusjakau-
man tiedetään vaihtelevan myös alueittain, tut-
kittiin erikseen, selittyvätkö alueelliset erot yksi-
löitä koskevista tekijöistä.

Vaikka valtaosa kouluvastaisuudesta on yksilö-
listä ja osa yksilöiden välillä havaittavasta vaihte-
lusta selittyy nuorten sosiaalisesta taustasta, osoit-
tautui, että 2–3 prosenttia koko vaihtelusta ”si-
joittuu” peruspiiritasolle senkin jälkeen, kun
olennaiset kouluvastaisuutta selittävät yksilöteki-
jät on otettu huomioon. Vaikka osuus koko vaihte-
lusta on pieni, koulutuspoliittisesti sitä voi pitää
merkittävänä. Merkitystä voi havainnollistaa las-
kemalla peruspiiritason varianssin 2,5 ja 97,5 pro-
sentin vaihteluvälin, joka vastaa noin 1,5 pistettä
asteikollamme. Siis jos vähiten kouluvastaisesta
Lauttasaaresta siirrettäisiin oppilas johonkin kou-
luvastaisimmista alueista, yksin tämä alueen vaihto
lisäisi kouluvastaisuutta tuon verran; saman-
suuruinen on esimerkiksi Lauttasaaren ja Laa-
jasalon keskimääräinen kouluvastaisuuden ero.

Jos lähtökohtana on koulutuksen sosiaalinen ja
alueellinen tasa-arvo, eroa voi pitää yhteiskunnal-
lisesti merkittävänä, sillä kysymys on kuormasta,
jonka ”huonommilta” alueilta tulevat nuoret saa-
vat kotitaustan päälle. Tutkimustamme ei voi suo-
raan verrata lama-aikaa koskevaan helsinkiläisten
lukiotutkimukseen, koska sekä aineistot että tut-
kimusmenetelmät vaihtelevat. Alueellisten koulu-
tuserojen voinee kuitenkin todeta pysyneen Hel-
singissä sekä laman aikana että sen jälkeen.

Kouluvastaisuuden voi olettaa heijastavan tule-
vaa kehnoa koulutusta, joka taas ennakoii syrjäy-
tymistä ja osattomuutta tulevaisuuden työmark-
kinoilla. Näin ainakin vastaajamme ennakoivat:
huonosti koulussa viihtyvät nuoret arvelivat itse
ajautuvansa kahnauksiin poliisin kanssa ja koke-
vansa työttömyyttä. Kun potentiaaliset syrjäyty-
neet paikantuvat osittain tietyille alueille, olisi en-
nalta ehkäisevien toimenpiteidenkin kohdennut-
tava heikoille alueille entistä selvemmin. Vaikka
ylisukupolisesta kouluvastaisuudesta tuskin vie-
lä rohkenee puhua, antipedagogisen eetoksen
aluesidonnaisuus viittaa siihen, että koulutuksen
vastainen kulttuuri saattaa olla muodostumassa
alueille, joissa tulevaisuudennäkymät ovat poik-
keuksellisen lohduttomat.

Tutkimuksemme toinen tulos liittyy sekin yhteis-
kuntarakenteellisiin prosesseihin. On tärkeää
havaita, että nuoren sosiaalinen tausta, vanhem-
pien koulutus ja perhemuoto, on edelleen voi-
makkaassa yhteydessä koulumenestykseen, kou-

lutusmahdollisuuksiin ja -odotuksiin. Tämä ei ole
uusi tulos, mutta sikäli huolestuttava, että yhteys
säilyi edelleen ja havaitaan voimakkaana 1990-
luvun lopun Helsingissä. On esitetty, että myö-
häismoderniin elämään ei kuulu paikkaan juur-
tumista eikä asuinalueella ehkä ole sellaista mer-
kitystä kuin aiemmin. Tämä väite saa tukea myös
tutkimuksestamme sikäli, että koulutusodotus-
ten voimakas sidonnaisuus sosiaaliseen taustaan
näyttää pätevän myös muualla. Samansuuntain-
nen tulos saatiin skottinuoria ja joensuulaisnuoria
vertailevassa tutkimuksessa (Furlong & al. 1998).
Nuorten kouluvastaisuutta on tutkittu vähem-
män kuin koulumenestystä. Kouluvastaisuuden
voi olettaa olevan koulumenestyksen nurja puo-
li, joten ei ole yllättävää, että sekin vaihtelee van-
hempien sosiaalisen aseman mukaan.

Varsinkin brittiläisessä nuorisotutkimuksessa
on korostettu sitä, että nuorten identiteettiä rak-
entavat paljolti edelleen samat sosiaaliset, suku-
puoleen ja etnisyyteen liittyvät taustatekijät kuin
aiemminkin, vaikkakin niiden vaikutusta ovat hä-
märtäneet pintapuoliset ja näkyvät nuorisokul-
tuuriset ilmiöt (kuten esimerkiksi rave-kulttuuri)
(Furlong & Cartmel 1997; Roberts 1997; ks.
myös Dryler 1999). Toisaalta myös elämäntyylin
merkitystä on korostettu sosiaalisten ja muiden
taustatekijöiden ja omaehtoisten valintojen ris-
teymänä (Miles 2000).

Siksi jatkoimme tarkastelua tutkimalla, onko
nuoren elämäntyyllillä itsenäinen sosiaaliseen
taustaan palautumaton yhteys kouluvastaisuuteen.
Aiempi tutkimuksemme osoitti, että nuorten
elämäntyyli voidaan jakaa vapaa-ajan mukaan
karkeasti kadulle, kaupalliseen nuorisokulttuuriin,
kotiin ja taideharrastuksiin suuntautuneisiin
elämäntyyliin. Näistä kotiin ja kaupalliseen
nuorisokulttuuriin suuntautuneet elämäntyyli-
t eivät olleet yhteydessä vanhempien sosiaaliseen
taustaan. Sen sijaan katusuuntautuminen oli tyy-
pillisintä niille nuorille, jotka tulivat vähäisen
koulutuksen (peruskoulu tai vähemmän) omaa-
vasta perheistä. Taide- ja kulttuuriharrastuksiin
suuntautuneet taas tulivat useimmiten korkeasti
koulutettujen ryhmästä (ks. tarkemmin Karvo-
nen & Rahkonen 2000; Karvonen & al. 2001a).

Tämä tutkimus osoitti, että nuoren elämän-
tyyli, vapaa-ajanviettotavoilla mitattuna, on vah-
vassa yhteydessä kouluvastaisuuteen senkin jäl-
keen, kun nuoren sosiaalinen tausta ja myös kou-
lumenestys oli otettu huomioon. Tulos vastaa ai-
empää havaintoamme, jonka mukaan nuorten

elämäntyyli, etenkin katuvapaa-aika, selitti elintapoja kuten tupakointia, alkoholin käyttöä ja huumeiden käyttöä voimakkaammin kuin sosiaaliluokka, vanhempien ammatilla mitattuna (Karvonen & al. 2001a).

Tulos on tärkeä sikäli, että se havainnollistaa kouluvastaisuuden syntyprosessia. Harva tuore koululainen on valmiiksi kouluvastainen. Silti joidenkin koulunkäyntiä leimaa sama pettymysten, kiusaamisen ja epäonnistumisen kokemus, jota lauluntekijä (suomenkielinen teksti Jukka Virtasen) tavoittaa kuvatessaan ”Pikku Mirjamin jännää päivää”. Kuitenkin vasta kasautuessaan yksittäiset kokemukset voivat muodostua yleisemmäksi asenteeksi. Usein kierre voidaan katkaista riittävän varhaisella puuttumisella, mutta mikäli vanhemmilta puuttuu resursseja oman vähäisen kulttuurisen ja koulutuspääoman vuoksi, he voivat olla itse kyvyttömiä tukemaan lastensa koulunkäyntiä ja saattavat jopa vahvistaa kouluvastaisuutta. Silti kodin vähäinen tuki ei sekään sinänsä ole riittävä ”ehto” kouluvastaisuuden kehittymiselle vaan – tämän tutkimuksen perusteella – ratkaisevan tekijän muodostaa vertaisryhmä, kadulla tai muuten ulkosalla viihtyvä kaveripiiri, jossa pessimistinen odotushorisontti ja koulun vieroksunta voimistuvat.

Kaveripiirin merkitys on huomattava, sillä yhteys kouluvastaisuuteen säilyi, vaikka koulu-menestys oli otettu huomioon. Nuorilla kiinni-tyminen asuinpaikkaan saattaa olla kevyempää kuin lapsilla ja aikuisilla. Nuorten elämä lapsuuden ja aikuisuuden välissä on irtonaista, jolloin liikkuminen ja lähteminen on vilkkaampaa kuin muissa ikäryhmissä, eikä alueellisuuden odottaisi näkyvän kouluvastaisuudessa. Kuitenkin juuri territoriaalisesti joustavasti liikkuva kaveriporukka saattaa muodostaa sen sosiaalisen viiteri-ryhmän, joka osaltaan kantaa, välittää ja uusintaa alueellista eetosta. Aiemmin olemme jo osoittaneet, että katusuuntautuneet poikkeavat asenteiltaan muutenkin suomalaisen kulttuurin perinteisestä arvomaailmasta (Karvonen & Rahkonen 2001). Heille ovat tyypillisimpiä ääri-asetteet, jotka helsinkiläisnuoret muuten vain harvoin hyväksyvät: näitä ovat esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon väheksyminen (lähinnä katusuuntautuneet pojat) sekä yhteiskunnan ja hy-

vinvointivaltion vähäinen arvostus. On jatkotutkimusten asia selvittää, missä määrin muut ääri-asetteet yhdistyvät kouluvastaisuuteen.

Peruspiiriryhmitys perustui vastaajan koulun sijaintiin eikä omaan asuinpaikkaan, mikä on alue-eetoksen määrittämisen kannalta pulma. Osoitetta ei lomakkeessa kysytty eikä nimettömässä kyselyssä ollut tunnustietoa, jonka perusteella tietoja olisi voitu yhdistellä. Toisaalta vuonna 1998, jolloin aineisto kerättiin, yläasteiden välillä oli vähemmän kilpailua kuin nykyään, joten koulun ja asuinalueen vastaavuus oli parempi. Koska aluemittari ei kuitenkaan vastaa täysin todellista, vaan siihen sisältyy satunnaisuutta, todellinen naapurustovaikutus on todennäköisesti nyt havaittua jonkin verran suurempi.

Myös kouluvastaisuuden mittaria voi kritisoida kahden eri ulottuvuuden – nykyisten asenteiden ja tulevaisuuden odotusten – yhdistämisestä. Mittarin reliabiliteetti oli kuitenkin kohtalainen ja eksploratiivisen pääkomponenttianalyysin mukaan osiot latautuivat samalle ulottuvuudelle. Myös teoreettisesti näiden teemojen yhdistäminen on perusteltua sikäli, että nuorten voi olettaa perustavan omaa tulevaa koulutus- ja työuraansa koskevat arviot nykyhetken koulukokemuksiinsa ja -menestykseensä. Se, että nämä asiat näyttävät myös empiirisesti olevan yhteydessä toisiinsa, osoittaa, että oppivelvollisuuskoulun päättöloukalla olevat nuoret – myös kouluvastaiset – tiedostavat itsekkin siihenastisen koulutusuransa merkityksen oman tulevaisuutensa ja tulevan työmarkkina-asemansa kannalta.

Tutkimuksemme osoittaa, että helsinkiläisnuorten kouluvastaisuutta ei voida palauttaa yksin yksilötekijöihin vaan taustalla on yhteiskuntarakenteellisia ja paikalliseen kulttuuriin sidoksissa olevia tekijöitä (ks. myös Tolonen 2001a). Tuloksen arvoa nostaa sekin, että tutkimuksen aineisto kerättiin luotettavasti koulukyselynä ja se perustuu Helsingin kouluja kattavasti edustavaan otokseen. Tutkimuksen mukaan nuorten katusuuntautunut elämäntyyli on keskeinen kouluvastaisuutta muokkaava nuorisokulttuurinen tekijä, mutta koulukierteisyyden kehittymiseen on myötävaikuttamassa myös alueellinen koulukierteinen kulttuuri.

KIRJALLISUUS

Dryler, Helen: The impact of school and classroom characteristics on educational choices by boys and girls: a multilevel analysis. *Acta Sociologica* 42 (1999): 4, 299–318

Furlong, Andy & Cartmel, Fred: Young people and social change: Individualization and risk in late modernity. Buckingham: Open University Press, 1997

Furlong, Andy & Kasurinen, Helena & Biggart, Andy & Sinisalo, Pentti: The educational and occupational aspirations of young people in Scotland and Finland. *Young* 6 (1998): 4, 2–21

Helsinki-iläisten tulot 1999. Tilastoja 2001:28. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2001

Isohanni, Irene: Education and mental disorders: a 31-year follow-up in the Northern Finland 1966 birth cohort. Series D, Medica 617. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis, 2000

Järvinen, Tero: Koulutusjärjestelmän yksilöllistymisen. S. 60–69. Teoksessa: Kuure, Tapio (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Pieksämäki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes, 2001

Karisto, Antti & Montén, Seppo: Lukioon vai ei. Tutkimus alueellisista eroista helsinkiläisten lukionkäynnissä ja lukiolakkautusten vaikutuksista. Tutkimuksia 1996:6. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1996

Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi: Nuorten elämäntyyliin ja terveystietäytymisen kulttuurinen vaihtelu. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 2, 135–145

Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi: Young people's values and their lifestyles. P. 219–234. In: Helve, Helena & Wallace, Claire (eds.): Youth, citizenship and empowerment. Aldershot: Ashgate, 2001

Karvonen, Sakari & West, Patrick & Sweeting, Helen & Rahkonen, Ossi & Young, Robert: Lifestyle, social class and health-related behaviour – a cross cultural comparison of 15 year-olds in Glasgow and Helsinki. *Journal of Youth Studies* 4 (2001): 4, 393–413. 2001a

Karvonen, Sakari & Vikat, Andres & Rimpelä, Matti: Monitasoanalyysi nuorten tupakoinnin seutukuntavaihtelun selittämisessä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 38 (2001): 4, 336–345. 2001b

Kivinen, Osmo & Ahola, Sakari & Hedman, Juha: Expanding education and improving odds? Participation in higher education in Finland in the 1980s and 1990s. *Acta Sociologica* 44 (2001): 2, 171–181

Koivusilta, Leena: Health-related selection into educational tracks. A mechanism producing socio-economic health differences. *Turku: Annales Universitatis Turkuensis, Vol. Ser D – TOM. 394. Turun yliopisto, 2000*

Komonen, Katja: Työn moraalista koulutuksen moraaliiin. S. 70–85. Teoksessa: Kuure, Tapio (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Pieksämäki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes, 2001

Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: Onko osa Helsingistä alikehityksen kiertessä? *Yhteiskuntapoli-*

tiikka 65 (2000): 2, 115–124

Laaksonen, Helena: Nuorten siirtyminen työmarkkinoille 1990-luvun Suomessa. S. 86–96. Teoksessa: Kuure, Tapio (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Pieksämäki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes, 2001

Lankinen, Markku: Alueellisen eriytymisen suunta Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla 1990-luvulla. Tutkimuksia 2001:6. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2001

Louhivuori, Leena: Koskelan pojat. Tutkimus jengikulttuurista. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1988. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus, 1988

Lähtenmaa, Jaana: Myöhäismoderni nuorisokulttuuri. Tulkintoja ryhmistä ja ryhmiin kuulumisen ulottuvuuksista. *Julkaisuja* 14. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2000

Miles, Steven: Youth lifestyles in a changing world. Guildford and King's Lynn: Open University Press, 2000

Montén, Seppo: Kun työttömyys tuli Helsinkiin. S. 7–21. Teoksessa: Keskinen, Vesa (toim.): Lama sulkee – lama avaa. Tutkimuksia 1994:11. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1994

Montén, Seppo: Jatko-opintosuunnitelmat. S. 143–150. Teoksessa: Keskinen, Vesa: Kaverit, koti, koulu ja nuorten vapaa-aika Helsingissä 2000. Tutkimuksia 2001:10. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2001

Roberts, Ken: Same activities, different meanings: British youth cultures in the 1990s. *Leisure Studies* 16 (1997): 1, 1–15

Tolonen, Tarja: Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus, 2001. 2001a

Tolonen, Tarja: Nuorten kulttuurit koulussa – ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. *Lektio. Nuorisotutkimus* 19 (2001): 4, 50–54. 2001b

Vaattovaara, Mari: Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. Ympäristö ja alueellisuus. Tutkimuksia 1998:7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1998

Valkonen, Tapani & Kauppinen, Timo M.: Miesten kuolleisuuden alue-erot ja sosiaalinen segregaatio pääkaupunkiseudulla. *Kvartti* 2001: 1, 7–21

Vanttaja, Markku: Kuuden laudaturin ylioppilaiden epätyypilliset työurat. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 5, 448–456

Vehviläinen, Jukka: 2000-luvun koululaisgalleria – ammattikouluttamattomat nuoret yhteiskunnan ja vanhempien huolenaiheena. *Nuorisotutkimus* 16 (1998): 2, 32–41

Willis, Paul: Koulun penkiltä palkkatyöhön. Tampere: Vastapaino, 1984

Väyrynen, Heli: ”Tytöjen ja poikien erilaisuus tunnistettava ja hyödynnettävä.” *Mediautiset* 3:2002

Young, Robert & West, Patrick & Sweeting, Helen & Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi: Temporal and cross-cultural stability of adolescent leisure. Working Paper No. 6, 2001. Glasgow: MRC Social & Public Health Sciences Unit, 2001.